

Становище

За докторантската теза на Стойна Вахдат „Турското икономическо „чудо“ и възможните сценарии на стопанските отношения между ЕС и Турция /2002-2020/ с научен ръководител проф. Иван Илчев

Докторантската теза на г-жа Вахдат е посветена на тема, която излиза извън рамките на обичайните в катедрата. Въпреки усилията през последните години да насочим вниманието на студентите към стопанската тематика, която е относително неразработена, засега единици само се вслушват в увещанията ни. Необичайни са и хронологическите рамки на тезата - разглежданият период е сравнително кратък и обхваща не само миналото, но и посяга към бъдещето. Когато заглавието на тезата бе формулирана преди повече от две години, нито докторантката, нито научният ѝ ръководител предполагаха колко актуална ще се окаже тя през 2016 г.

Тезата на госпожа Вахдат се състои от стандартните увод, предговор и заключение и пет глави. Би могло да се възрази, че обемът на главите не е голям, но аз подкрепям разделението, което авторката е направила, тъй като това ѝ е позволило да фокусира вниманието на читателя върху проблема, който разглежда. Вътре в самите глави докторантката, която очевидно е повлияна от икономическата литература, която е чела и използвала, е оформила отделни стегнати параграфи, посветени на подпроблемите, които анализира.

Авторката започва изследването си с годините, когато Турция прави първите опити да се изтръгне от наследството на икономическата криза от края на XX в. Още в самото начало тя извежда решаващата роля на държавата при инициране и подкрепа на промените в турската икономика. Тя подчертава една от нейните особености, а именно че тя е с неравномерно развитие, редувайки години на подем с години на спад. Обръща сериозно внимание на един от отличителните белези на обстановката в страната – нерешеният национален въпрос, който напряга икономиката, а и не позволява на турското правителство да представи страната си, като държава, която изцяло е възприела европейските модели.

Набелязва и характерните черти на турската икономика – неравномерност, нестабилност и силна зависимост от външната конюнктура.

Една от положителните страни на докторантската теза е, че авторката се стреми да изразява собственото си мнение, дори и тогава, когато то не съвпада с общоприетото. Само като пример мога да дам представянето ѝ на кюрдското движение, което обикновено у нас е твърде захаросано.

Авторката набелязва основните компоненти на излизането от кризата и поемането на път на ускорено развитие. Според нея това се дължи на това, че държавата намалява контрола си над икономиката, положително се отразяват и промени в законодателството относно положението на жените в обществото, направени са първите стъпки към удовлетворяване на поне част от исканията на кюрдското малцинство, направени са и други стъпки към изравняване на турското законодателство с европейското.

Държавата приватизира големи държавни предприятия, но си запазва контрол върху банките, телекомуникациите, петрола, пристанището и туризма.

Нека посочим, че въпреки впечатляващия икономически растеж на Турция през разглежданите от автора години БВП на Турция през 2005 г. е двойно по-висок от този на България, докато десет години по-късно през 2015 г. разликата е под 10%.

Авторката е отделила доста място на дългия процес на одобряване на турското членство в ЕС. Вероятно като следствие от това, че тя се фокусира върху позицията на Турция в тези преговори, по мое мнение, тя се фокусира прекалено много върху грешките допуснати от турската дипломация и много по-малко анализира позицията на ЕС и колебанията в страните членки дали приемането на една мюсюлманска държава с размерите на Турция не би променила прекалено много самият ЕС. При това, имайки предвид влиянието, което има в редица европейски страни прокюрдското лоби, не е логично да се очаква присъединяване преди кюрдският проблем да намери трайно разрешение. Всъщност основните области, в които Турция не отговаря на европейските критерии за членство са областта на правата на малцинствата, доминацията на правото, социалната сфера, правото на свободно слово. По мое мнение, поне кипърският казус не е реална причина, а по-скоро се използва като повод за забавяне на преговорите

Втора глава проследява накратко развитието на ЕС като идея и практика от създаването у до началото на XXI век. Струва ми се, че тук авторката е ненужно

разточителна с факти и думи, дотолкова, доколкото много от нещата които тя пише са верни, но нямат непосредствена връзка с темата на докторантската ѝ теза, или поне тя не е установила тази връзка. Преи това тя си е позволила да отправя конкретни препоръки към политиката на ЕС, които са твърде спорни и при желание в някои от тях би могло убедително да се защитава и друга позиция, а именно, че унифицирането би могло и да е вредно, тъй като спъва или подавя инициативата, търсенето на нови различни и по-ефективни пътища и т. нат.

Госпожа Вахдат анализира количествените и качествени параметри на търговията на ЕС с Турция, за да стигне до извода, че ЕС изнася стоки от висок ценови ранг за Турция, а от нея внася стоки, които принадлежат по-скоро на нискотехнологични продукти и суровини. И инвестициите на Турция в ЕС следват същата логика – те са предимно във фирмени магазини и реклама. Съвсем правилно тя отбелязва нарастването на инвестициите от ЕС в страната като резултат и от законодателни промени, които изравняват правата на местните и чуждите инвеститори.

Одобрявам това, че авторката не прокарва линия на пряка взаимовръзка между отлагането на европейското членство на Турция и преориентирането, макар и бавно, на търговията ѝ към други пазари. Това съвсем не означава, както справедливо подчертава тя, че Турция не е привлекателна за ЕС – напротив тя привлича два пъти повече инвестиции, отколкото Китай, а темпът на нарастване на европейските инвестиции е изключително висок. А пък Турция се преориентира към инвестиции в материалната база на ЕС.

Малко изненадващо звучи изводът на авторката за това, че световната икономическа криза изиграва положителна роля за Турция, тъй като страната започва да се откъсва от ЕС, преориентирайки се към други пазари.

Трета глава на дисертацията разглежда икономическата криза и постепенното преодоляване на последиците от нея. Наново твърде много място е отделено на световните мащаби на процесите и техните елементи като делокализацията и аутосорсинга, като връзката с Турция не винаги е напълно ясна и разсъжденията на авторката, макар и верни, са ненужно разтеглени.

Тук тя наново доказва с нови примери това, което бе казано и в предходните глави – че турската промишленост е насочена към производството на ниско и среднотехнологични

стоки. И стига до извода, че Турция по-скоро извлича дивиденди от икономическата криза, като разширява пазарното си присъствие и подобрява цялостия си стопански профил.

В четвърта глава авторката изследва как и доколко икономическата криза се е отразила на преговорите за включване на Турция в ЕС. Според нея, след няколко години на относителен застои в преговорите, резултат от половинчатите реформи в страната, от непреставашите репресии срещу политическите противници, особено ако те произхождат от малцинствата, смазването на гражданските протести като този в парка Гези турската страна излиза с амбициозна програма за присъединяването към ЕС, която с претенциите, заложили в нея, по-скоро тревожи, отколкото успокоява ЕС. Това съвпада с бежанската криза, която поставя въпроса за ролята, която Турция играе в този процес.

Когато авторката пише за положението в Турция през лятото на 2015 г. струва ми се, че трябваше да се спомене съзнателното конфронтиране на партията ПСР с кюрдското движение, което довежда до активизация на кюрдите, изостряне на репресиите срещу тях, процес, който засилва влиянието на ПСР и довежда до убедителната ѝ победа от ноември 2015 г. Видно е от анализа, който тя прави на действията на Турция във финансовата и социална сфера, че тя съвсем не е против „повече държава“ и дори призовава към по-активната ѝ намеса.

Последната глава излиза извън каноните на строго историческото изследване дотолкова, доколкото се занимава с прогнози, облежани на знанието за развитието на Турция през последните петнайсетина години. Авторката разглежда два варианта – приемането ѝ като член, а другият – запазването на статута ѝ на страна кандидатка. Съвсем правилно авторката подчертава, че случилото се с Великобритания намалява шансовете за прием на Анкара. Според нея по-обоснован е вариантът за запазване на статута ѝ на страна кандидат. Това ще позволи да не се забележат резки промени в сегашните тенденции във взаимоотношенията между ЕС и Турция, сред които са постепенното намаляване на инвестициите на ЕС в Турция и обратно – увеличаване на турските инвестиции в Евросъюза; вероятно запазване с известни колебания на структурата на вноса и износа; продължаване на влиянието на конфликта с кюрдите върху отношенията с Европа.

Втората възможност е слабо вероятна. Ако това се случи, ще се разширят перспективите пред взаимната търговия; Турция ще разполага с по-добри възможности да преодолее технологичното си изоставане и да се насочи към производство на високо

технологични стоки; и все пак това развитие няма да бъде особено бързо и съществени промени в структурата на икономиката, на инвестициите е трудно да се очакват. По-скоро може да се очаква мащабна емиграция на трудови ресурси от изток на запад.

Доста необичайно, но анализът на използваната литература е разположен в края на дисертацията. Дотолкова, доколкото в нея се разглеждат актуални проблеми категоричен превес имат материали от интернет. Броят на източниците е напълно достатъчен, като в мнозинството си те представят актуални данни за икономиката на ЕС и на Турция. И все пак, трябваше да се проучат и някои други изследвания по темата излезли през последните няколко години.

В заключението авторката повтаря някои от изводите направени по-рано, заедно с нови тези като това за значението на азиатската ос в политиката на Турция, като важен фактор при определянето и на европейската ѝ политика. Тя сравнително пестеливо изброява собствените си приноси в проучването на темата. Дразни понякога прекаляването с бележки под линия /напрл 233-237/, които биха могли да се разположат по друг начин.

Авторефератът вярно представя същината на темата.

В заключение смятам, че госпожа Вахдат представя една оригинална докторантска теза, която въпреки някои пропуски и слабости изпълнява изискванията на закона за „образователната и научна степен доктор“ и аз обявявам, че категорично ще гласувам за присъждането ѝ.

Чл. кор. проф. дин. Иван Илчев

7.12.2016

